

אֹתֶם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פָּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ
וּבְכֶשֶׁה וּרְדּוּ בְּדִגַּת הַיָּם וּבְעֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּה הָרֶמֶשֶׂת

רש"י

מַלְלֵעוּתוֹ וְגו', ומדרש אגדה ^[ט] שנבראו שני פרנפים צריה ראשונה ואחר כך חלקו, ופשוטו של מקרא, כֹּאן הוּדִיעֵן שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵיהֶם נִשְׁשִׁי, וְלֹא פִירֵשׁ לָךְ כִּי־לֹד צְרִייתָן ^[ע] וּפִירֵשׁ לָךְ צִמְקוֹס אַחֵר: (כח) וּבְכֶשֶׁה. חסר וי"ו ללמדך שהזכר כונש את הנקבה שלא תהא ילדנית, ^[עא] ועוד ללמדך

גור אריה

בראו אחד. אבל רש"י הוקשה לו דכאן משמע שזכר ונקבה נבראו בתחילת בריאתן, דאין לומר דהא דכתיב "זכר ונקבה בראם" רוצה לומר כך היה במחשבה, דלא יתכן לומר דקרא נכתב על שם המחשבה, דאף על גב דנוכל לומר דכתיב "אותם" בלשון רבים על שם שבמחשבה היו שנים, אבל לומר שנבראו זכר ונקבה ולא היה זה רק במחשבה — זה אין לומר ²⁹¹, ולפיכך צריך לומר שנבראו ב' פרצופין ואחר כך חלקם. ואפילו למאן דאמר זנב היה ולא היו ב' פרצופין (גרסא סא), כתב "זכר ונקבה בראם" שהרי נברא הזנב שהיה לפי המחשבה נקבה גמורה, ושייך בזה "זכר ונקבה בראם", ומכל מקום אליבא דכולי עלמא "זכר ונקבה" דכתיב היינו שבכריאה היו נבראים זכר ונקבה ²⁹², ולא קשיא מידי.

ואם תאמר, ולמה נברא האדם דו פרצופין יותר מכל הנבראים, אמנם דבר זה דבר מופלא בחכמה מאד, שכמו האדם שהוא יחיד בתחתונים, שהרי לא נמצא בתחתונים בעל דעה והשכל ²⁹³, ולפיכך ראוי שתהיה בריאתו באחדות גמור, ואילו היה נבראה הנקבה

דומה ואינו דומה לגמרי נקרא 'דמות דיוקנו'. ומכל מקום אדם הראשון נקרא גם כן 'דמות דיוקנו' מצד אחר, שהרי אין הצלם הוא דיוקן יוצרו ממש, כי יש לאדם צלם מיוחד. וכאשר האדם דומה לגמרי לאדם אחר יאמר שזהו דמות דיוקנו, מפני שכל אחד יש לו צלם מיוחד, ויאמר גם כן שיש להם צלם אחד, כי הדמות הוא אחד:

^[ט] **שבראו ב' פרצופין בתחלה** ^ו **ואחר כך חלקו**. בב"ר (מ, ב). אמנם בברכות בפרק הרואה (סא). ובעירובין בפרק עושין פסין (יט). לא אמרו כך, והכי איתא התם; כתיב "זכר ונקבה ברא אותם" ²⁹⁰, וכתיב (ר' להלן ט, ו) "כי בצלם אלהים עשה האדם", ומשני בתחלה עלה במחשבה לבראתו שנים, ולבסוף לא ברא רק אחד. עד כאן. ויש להקשות איך הניח רש"י דברי תלמוד שלנו ותפס דברי ב"ר (קושיא הרא"ס), ויראה דבגמרא לא דייק רק מלת "אותם", דמשמע שהיו שני בריאות לגמרי, וכתיב התם "כי בצלם אלהים עשה את האדם" דמשמע בריאה אחת, ולכך משני התם שעלה במחשבה לבראות שנים — וזהו "אותם", ואחר כך

שינויי נוסחאות "צמחלה" כ"ה צד"ר, וצד"ל "כנחמלה".

שיתוף אליו יתברך, כך אין לאדם חיבור והסתכלות באדה"ר, אשר נברא בצלמו יתברך. וראה עוד בגבורות ה' פס"ז [שיב. —]: שחזר וביאר דברים אלו. ⁽²⁹⁰⁾ לפנינו בגמרא בעירובין לא הקשו מסיפא דקרא, אלא מרישא של פסוקנו "בצלם אלהים ברא אותם", אמנם בגמרא בברכות שאלו כפי שמצטט הגו"א. ⁽²⁹¹⁾ ולכך על שאלת הגמרא מ"אותם" אפשר לתרץ שעלה במחשבה לבראות שנים, אך על שאלת רש"י מ"זכר ונקבה בראם" כבר אי אפשר לתרץ שעלה כך במחשבה, ולכך רש"י תירץ שנבראו ב' פרצופין. ⁽²⁹²⁾ ולא רק שבמחשבה היה לבראות שנים, אלא בפועל נבראו שנים. ⁽²⁹³⁾ כמבואר ברש"י להלן ג, כב "הרי הוא יחיד בתחתונים... לדעת טוב ורע". וכן כתב הגו"א להלן ב, יח, אות לד, וראה שם בהערות.

אוּנְקָלוֹס

יֵת אֲרָעָא וְתִקְוָפוּ עָלָה וְשְׁלוּטוֹ בְּנוֹנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דְשָׁמַיָא וּבְכָל חַיְתָא

גּוֹר אֲרִיָּה

כל כך במעלה כמו החומר שהוא מיוחד²⁹⁷. שאין ספק כי מעלת חומר האדם אינו^ו כמו חומר הבעל חי²⁹⁸, וחומר בעל חי אינו^ו כמו חומר הצמח, ולפיכך לא היה חומר האדם כל כך במעלה שיקבל צורת האדם הזכר בפני עצמו, והנקבה בפני עצמה, רק היה מוכן לקבל צורת האדם הזכר והנקבה בכלל²⁹⁹, עד שתקן אותו³⁰⁰ אחר כך, שעשה לזה זכר בפני עצמו ולזה נקבה בפני עצמו. ודבר זה הם דברים עמוקים מאד מסתרי החכמה, רק ראינו להראות לכל העמים כמו טפה מן חכמת חכמים³⁰¹:

[ע] ופִּירֵשׁ לָךְ בְּמָקוֹם אַחֵר. ולפי זה יהיה "זכר ונקבה ברא אותם" — אחר שלקח אחד מצלעותיו (להלן ג, כא):
[עא] וְעוֹד לְמַדְךָ. דשניהם שמעינן מיניה,

בעצמה — אין זה יחיד, שהרי כל אחד ואחד בפני עצמו, ולפיכך לפי סגולתו שמסוגל באחדות בתחתונים²⁹⁴ — נבראו דו פרצופין באחדות לגמרי²⁹⁵.

אמנם לפי מה שאמרו בגמרא (נרית סא). שמתחלה עלה במחשבה לבראתו שנים, ולבסוף נברא אחד²⁹⁶, רצו בזה כי הזכר והנקבה מחולקים בצורתן, ולכן כאשר עלה במחשבה לבראתם היו שנים, כי כאשר הם מושכלים הם שנים, שצורת הזכר בלבד וצורת הנקבה בלבד, אבל כאשר נברא בפעל בגופו — היה החומר מקבל צורת שניהם, וזה למעלת צורת האדם השכלי, שהחומר אינו מוכן לקבל צורת הזכר בפני עצמו וצורת הנקבה בפני עצמו, רק שהחומר מוכן לקבל צורת האדם. כי החומר שהוא אינו מיוחד, אינו

שינויי נוסחאות "אינו כמו חומר... אינו כמו חומר" כ"ה בד"ר, ונש"ד לאחר מילת "אינו" נחוסף מילת "מיוחד".

(294) מלשון זה משתמע שהואיל והאדם הוא יחיד — ממילא הוא גם מאחד את התחתונים, וכפי שכתב לעיל אות סב, והאדם יכול לאחד את התחתונים דוקא משום שהוא בולט מהם ע"י שיש בו דעה והשכל. ודבר זה יבואר עפ"י מש"כ בח"א לסנהדרין לו. [ג. קמו]. וז"ל: "עתה שכל העולם נברא בשביל האדם, והאדם אחד, ואם יש הרבה נמצאים כלם משמשים אל הצורה היחידה — שהוא האדם... והצורה היא אחת והיא מאחדת את הכל. כמו המלך בעם שעל ידו מתקשר העם עד שנעשה עם אחד — בשביל המלך שהוא מולך עליהם והם עבדיו, כך כל בריאות העולם הם מצטרפים אל האדם שהוא אחד, ועכשו שהאדם אחד — העולם אחד." (295) כי אין שנים מאחדים אחדות אחת. וכן כתב הגו"א בפרשת פנחס [כח, טו] בהקשר אחר, וז"ל שם: "ויש לך לדעת כי המלך הוא המקשר את מלכותו עד שהכל אחד, ולפיכך צריך שיהיה מלך אחד ולא שני מלכים, כי איך יתקשר להיות אחד ע"י שנים, כי שנים הם מחולקים. וקראו רז"ל [ברכות יג.] 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד' [דברים ו, ד] — 'קבלת מלכותו'... כי אין האחדות אלא למלך, שהוא יחיד בעמו, ועל ידו יתקשר הכל להיות כלל אחד". וכן כתב בגו"א שמות יז, טז. וראה בבאר הגולה, באר הרביעי [פג: — פד]. ביאור נוסף לכך שאדם וחיה נבראו גוף אחד, לעומת שאר הנבראים. (296) מבאר עכשו את השיטה השניה בגמרא, שלא נבראו דו פרצופין, אלא שבתחילה עלה במחשבה לבראותו שנים. (297) בא לבאר כי קיימים הבדלי דרגות בין חומר לחומר, ולכן החומר המוכן לקבל צורת אדם — אינו מוכן לקבל צורת זכר או נקבה בפני עצמן. (298) וביתר הרחבה ביאר ההבדל בין חומר האדם לחומר בהמה — להלן ב, ז, אות כא. וקצת מזה הזכיר גם בגבורות ה' פמ"א [קנו]. (299) פירוש — כי צורת זכר בפנ"ע יש לה יחידות מסויימת מאד, וכן לצורת נקבה בפנ"ע. והחומר לא היה יכול לקבל צורה שהיא בעלת יחידות כל כך מובהקת. ורק כאשר הזכר והנקבה נהפכים ל"אדם" אחד, ואז כל צורה מקהה את יחידותה על מנת שהחיבור יעשה, רק אז מסוגל היה החומר לקבל צורה אשר איננה בעלת יחידות כה מובהקת. (300) "אותו" — פירושו את החומר, שיוכל לקבל צורת זכר בפני עצמה, וצורת נקבה בפנ"ע. (301) כך כותב המהר"ל בכמה מקומות. וכמו שכתב להלן ב, כג, סוף אות מ"ב: "הארכתי בזה לבאר דברי חכמים, כי ראיתי שהאומות משיבין על דברי חכמים, ואילו ידעו להבין דבר זה על עמקו היו אומרים כי כל חכמי הגוים לאפס ותהו נחשבו נגד הקל שבדבריהם". וראה שם הערה 132. וכן כתב כמה פעמים בספר באר הגולה, [לדוגמא — באר החמישי (צו)].